

دولت و فرهنگ دینی

با تأکید بر دیدگاه‌های
استاد شهید مرتضی مطهری

به اهتمام:
حسین علیزاده - سلمان رضوی
سید مجتبی ضمیری

دولت و فرهنگ دینی با تأکید بر دیدگاه‌های استاد شهید مرتضی مطهری / [گردآورندگان]
حسین علیزاده، سلمان رضوی، مجتبی ضمیری؛ تهیه و تدوین مؤسسه فرهنگی هنری عرش پژوه
دفتر مطالعات توسعه فرهنگ دینی. -

تهران: عرش پژوه، ۱۳۸۳.

۱۹۲ ص. - (توسعه فرهنگ دینی؛ ۲)

ISBN ۹۶۴-۹۴۷۵۱-۱-۷

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

عنوان روی جلد: دولت و فرهنگ دینی.

کتابنامه: ص [۱۸۷] - ۱۹۲؛ همچنین به صورت زیرنویس.

۱. مطهری، مرتضی، ۱۳۹۹ - ۱۳۵۸ -- نظریه دربارهٔ دین و سیاست. ۲. مطهری، مرتضی،
۱۳۹۹ - ۱۳۵۸ -- نظریه‌های سیاسی و اجتماعی. ۳. دین و سیاست. ۴. اسلام و سیاست. الف.
رضوی، سلمان. ب. ضمیری، مجتبی. ج. مؤسسه فرهنگی هنری عرش پژوه. د. عنوان. ه. عنوان؛
دولت و فرهنگ دینی

۹۶۸/س/BL۶۵

کتابخانه ملی ایران

۲۰/۱/۷۲

۸۳-۷۰۳م

آدرس: خیابان فلسطین، روبروی سفارت فلسطین، شماره ۹۴، طبقه دوم، صندوق پستی: ۱۱۵۹-۱۴۱۵۵

تلفن: ۶۴۶۵۸۲۱ دورنگار: ۶۴۶۱۷۳۷ پست الکترونیکی: info@api.ir صفحه الکترونیکی: www.api.ir

شناسنامه

دولت و فرهنگ دینی با تأکید بر دیدگاه‌های استاد شهید مرتضی مطهری
به اهتمام: حسین علیزاده، سلمان رضوی، سید مجتبی ضمیری
تدوین و تنظیم: مؤسسه فرهنگی، هنری عرش پژوه (دفتر مطالعات توسعه فرهنگ دینی)
ناشر: انتشارات عرش پژوه

حروفچین: مرتضی رحیمی، سید مجید سادات لاریجانی
ویراستار: فروغ کاظمی، حدیثه روحانی

صفحه‌آرا: تهमितه میرطالب‌زاده

چاپ اول: تابستان ۱۳۸۴

تیراژ: ۲۰۰۰ نسخه

لینوگرافی و چاپ: هاشمیون ۷۶۰۵۰۲۸-۷۵۲۹۳۴۹

شماره شابک: ۹۶۴-۹۴۷۵۱-۱-۷

«حق چاپ محفوظ است»

فهرست مطالب

۹	□ مقدمه ناشر
۱۳	□ سخن آغازین
۱۷-۷۹	بخش اول) دولت و حکومت از دیدگاه استاد مطهری
۱۹	(۱) لزوم حکومت در جامعه انسانی
۲۳	(۲) ضرورت تشکیل حکومت اسلامی
۲۸	(۳) اهداف حکومت اسلامی
۲۸	۳/۱- احیای ارزش‌های اسلامی
۲۹	۳/۲- توسعه اقتصادی
۳۰	۳/۳- اصلاح روابط اجتماعی
۳۲	۳/۴- قانون‌گرایی
۳۲	۳/۵- اعطای حقوق مردم
۳۳	(۱) وظیفه حاکم در قبال مردم
۳۸	(۲) حق انتخاب حاکم و تعیین نوع حکومت
۳۹	(۳) حق نظارت و انتقاد
۴۱	(۴) حقوق اجتماعی
۴۸	(۴) انواع حکومت و حکومت برگزیده اسلامی
۴۸	۴/۱- حکومت استبدادی و مشروطه
۵۰	۴/۲- حکومت جمهوری
۵۴	(۵) حکومت اسلامی و ولایت فقیه
۵۵	۵/۱- مشروعیت حکومت فقیه
۵۸	۵/۲- شرایط ولی فقیه و حیطة مسئولیت او
۶۷	(۶) جایگاه روحانیت در حکومت اسلامی و آسیب‌شناسی حوزه‌های علمیه
۶۸	۶/۱- آسیب‌های ساختاری حوزه‌ها

- ۶۸ ۱) عدم برگزاری کنکور ورودی در حوزه‌های علمیه
- ۷۰ ۲) غافل ماندن حوزه‌ها از تحولات علمی روز
- ۷۱ ۳) فقدان شناخت و بینش مناسب
- ۷۲ ۴) عدم تعامل صحیح با فشر روشنفکر و تحصیل کرده
- ۷۵ ۵) عوام‌زدگی دستگاه تبلیغ حوزه‌های علمیه
- ۷۶ ۶/۲- آسیب‌شناسی الگوی رفتاری طلاب
- ۷۶ ۱) بیگانگی طلاب با قرآن و عدم آموزش کافی و صحیح زبان عربی
- ۲) غربت نهج‌البلاغه و نامأنوس بودن طلاب با آن در حوزه‌های
- ۷۸ علمیه شیعه

بخش دوم) آسیب‌شناسی فرهنگ دینی ۱۳۷-۸۱

- ۸۳ ۱) آسیب‌شناسی فرهنگ دینی در عرصه شناخت اسلامی
- ۸۴ ۱/۱- توحید
- ۸۵ ۱/۲- نبوت
- ۹۵ ۱/۳- امامت
- ۹۶ ۱) قداست شیعه
- ۱۰۲ ۲) تحریف رخداد کربلا
- ۱۰۸ ۳) مهدویت
- ۱۱۰ ۲) آسیب‌شناسی فرهنگ دینی در حوزه اخلاق
- ۱۲۰ ۲/۱- جایگاه تفکر در تعلیم و تربیت
- ۱۲۲ ۲/۲- تعلیم و تربیت در برگرفته سلوک فردی و اخلاق اجتماعی
- ۱۲۸ ۲/۳- جایگاه امر به معروف و نهی از منکر در تعلیم و تربیت اسلامی

بخش سوم) الگوی رفتار سیاسی - اجتماعی شیعه در سیمای بزرگان دین ۱۷۶-۱۳۹

- ۱۴۲ ۱) ترویج دین با روش‌های ناصواب
- ۱۴۳ ۲) رهبری دینی و حساسیت به مال مردم
- ۱۴۴ ۳) عدم شناخت کافی از امامت منجر به کفر نمی‌شود

- ۱۴۶ (۴) آزادی معنوی حتی در برابر خلیفه
- ۱۴۷ (۵) همه در برابر عدالت مساوی‌اند
- ۱۴۸ (۶) ارزش کفش کهنه از خلافت بیشتر است
- ۱۴۸ (۷) قاطعیت در حدود الهی و عطف در مسائل شخصی
- ۱۴۹ (۸) رهبر از هر امری به نفع خود استفاده نمی‌کند
- ۱۵۲ (۹) تقدم علم و شناخت بر عبادت
- ۱۵۳ (۱۰) ترک دنیا ممنوع است اما حاکم دینی باید زاهد باشد نه اهل تجمل
- ۱۵۴ (۱۱) در گسترش فرهنگ دینی، سخت‌گیری، سیاستی اموری است
- ۱۵۷ (۱۲) عالم باید خادم مردم باشد
- ۱۵۷ (۱۳) سیره پیامبر (ص): امتیازات تبعیض‌آمیز اکیداً ممنوع!
- ۱۵۹ (۱۴) ستاندن حق مظلوم و وظیفه حاکم است
- ۱۶۲ (۱۵) تجملات برای رهبر اسلامی عزت نمی‌آورد
- ۱۶۲ (۱۶) لزوم تواضع رهبر دینی در برابر ضعیفان
- ۱۶۳ (۱۷) لزوم همدردی عالمان و حاکمان با فقیران
- ۱۶۴ (۱۸) توهین به اهل کتاب ممنوع است
- ۱۶۵ (۱۹) دموکراسی علی (ع)
- ۱۶۷ (۲۰) دین خدا با فشار و تندی پیش نمی‌رود
- ۱۶۸ (۲۱) دفاع بد از اسلام: خواجه پندارد که طاعت می‌کند!
- ۱۶۹ (۲۲) گاهی امر بر آمران به معروف مشتبّه می‌شود و به جای نهی از منکر امر به منکر می‌کند
- ۱۷۱ (۲۳) نقش دشمنان و مدعیان دین در تحریف فرهنگ عاشورا
- ۱۷۲ (۲۴) آسیب‌شناسی فرهنگ عاشورا
- ۱۷۳ (۲۵) با تحریف فرهنگ عاشورا به نام دین سر دین را بریدند
- ۱۷۷ نتیجه‌گیری
- ۱۸۷ کتابنامه

مقدمه ناشر

با مروری اجمالی به تاریخ ایران، روح دینداری توأم با علاقه به وطن مشاهده می‌گردد. در اغلب دوره‌های تاریخی، بزرگانی بوده‌اند که برای تحقق آموزه‌های الهی و وحیانی قد برافراشته و در جهت اعتلای دین تلاش کرده‌اند. در حافظه تاریخ، هرگز خدمات متقابل اسلام و ایران فراموش نخواهد شد و در کتابخانه‌های بزرگ دنیا نام اندیشمندان ایرانی، که برای بسط فرهنگ و دانش اسلامی در عرصه ادبیات، فلسفه، فیزیک، ریاضیات، طب، تاریخ و ده‌ها رشته دیگر گام‌های سترگی برداشته‌اند، محو نخواهد شد.

ایران پس از اسلام و مردمی که با آغوش باز اسلام را پذیرا شدند و عترت پیامبر اکرم (ص) را از جان خویش عزیزتر داشتند، همواره در طلب فرصتی بودند تا روح اسلام را در کالبد جامعه متجلی سازند و شریعت اسلام را در عرصه زندگی وارد نمایند؛ برای دستیابی به همین مقصود است که تاریخ ایران مملو از قیام‌ها و اقدام‌های مصلحان می‌باشد.

انقلاب اسلامی ایران به رهبری امام خمینی (ره) کاملترین حرکت مردمی است که با شعار و شور اسلامی پیروز می گردد و خواسته ها و آرمان های چند صد ساله اش در قانون اساسی کشور متبلور می شود.

اکنون با پشت سر گذاشتن ۲۶ سال از پیروزی انقلاب اسلامی این سؤال باقی است که آیا اهداف تاریخی مردم ایران، آن گونه که می خواستند تحقق پذیرفته است؟ آیا حکومت و دولت توانسته است وظایف قانونی خود را در قبال مردم به انجام برساند؟ آیا دین اسلام در پرتو انقلاب تقویت شده است؟ چه موانع و مشکلاتی پیش روی حکومت و دولت برای انجام وظایف خود در قبال دین و اعتقادات مردم وجود داشته و دارد و بالاخره برای توسعه فرهنگ دینی در کشور چه باید کرد؟

این سؤال ها و ده ها سؤال دیگر، جمعی از دوستداران انقلاب اسلامی و رهروان راه مصلحان این سرزمین را بر آن داشت تا برای دریافت پاسخ به سؤال های مطرح شده، مطالعات و بررسی هایی را انجام دهند. در سلسله این پژوهش ها دیدگاه های حضرت امام خمینی (ره)، مقام معظم رهبری، استاد شهید مرتضی مطهری و جناب آقای سید محمد خاتمی، رئیس جمهوری، مورد بررسی قرار گرفت.

کتاب حاضر که شامل دیدگاه های استاد شهید مطهری درباره تعامل دولت و دین می باشد، توسط پژوهشگران همکار این مؤسسه آقایان حسین علیزاده، سلمان رضوی و سید مجتبی ضمیری به صورت محدود جمع آوری و تنظیم

گردید و اینک با انجام برخی اصلاحات، برای ارتقا و افزایش ادبیات این عرصه، تقدیم علاقمندان می‌گردد. امید است این گام کوتاه بتواند نقشی هر چند اندک در راستای تحقق اهداف و آرمان‌های امام خمینی (ره) و سایر مصلحان ایران زمین ایفا کند.

در پایان شایسته است از زحمات جناب آقای علیزاده و همکارانشان سپاسگزاری نمایم.

محمدجواد ابوالقاسمی

مدیر مؤسسه فرهنگی هنری عرش پژوه

دفتر مطالعات توسعه فرهنگ دینی

سخن آغازین

در پاسخ به این پرسش مهم که الگوی مناسب و صحیح برای تعامل میان دولت، دین و مردم چیست و راهکارهای آسیب‌زدایی از دین و اعتلای فرهنگ دینی چیست؟ دیدگاه‌های گوناگونی از سوی صاحب‌نظران مطرح می‌گردد که در اهمیت و ضرورت بررسی و تأمل در آنها برای دستیابی به بهترین پاسخ‌ها و راهکارها تردیدی نیست.

یکی از اندیشمندانی که در این عرصه آرای ارزشمندی را عرضه کرده، استاد شهید مرتضی مطهری است.

میراث فکری چشمگیر و تأثیرگذار استاد از لحاظ کمی و کیفی به راستی اعجاب برانگیز و هنوز سال‌ها پس از شهادت ایشان، مایهٔ مذاقه و تأملات روز افزون است. شگفت‌تر اینکه با وجود نو بودن پرسش فوق که اینک و پس از دو دهه تجربهٔ گرانبار اجرایی برای مسئولان جمهوری اسلامی به طور جدی مطرح گشته است، استاد شهید که کمتر از ۳ ماه پس از پیروزی انقلاب اسلامی در صحنه حضور داشته پیشاپیش دربارهٔ آن اندیشیده و

پاسخ‌هایی در خور توجه و بسیار راهگشا ارائه کرده است! که درک متین ایشان را از مقتضیات زمان به خوبی نشان می‌دهد.

تحقیق حاضر که شامل دیدگاه‌های استاد شهید دربارهٔ محورهای یادشده است در ۳ بخش، چندین فصل و نتیجه‌گیری سامان یافته است:

بخش ۱ با عنوان «دولت و حکومت از دیدگاه استاد مطهری»

بخش ۲ «آسیب‌شناسی فرهنگ دینی»

بخش ۳ «الگوی رفتار سیاسی - اجتماعی شیعه در سیمای بزرگان دین».

که ۲۵ مصداق و الگوی تعامل دولت و دین و مردم و آسیب‌شناسی فرهنگ دینی را شامل می‌شود.

در پایان نیز جمع‌بندی و نتایج بحث همراه با نقل قولی از استاد آورده شده است.

منابع پژوهش حاضر پس از قرآن کریم و نهج البلاغه مشتمل بر مجموعه آثار استاد شهید و آثاری که دربارهٔ آراء و مواضع استاد در مباحث یاد شده است.

علاوه بر اندیشه‌های استاد، اهم سخنان یاران، شاگردان و آشنایان ایشان، در مواردی که در جهت تفسیر و تبیین دیدگاه‌های استاد بوده آورده شده است. در مجموع صدها نقل قول از ایشان ارائه گردیده، به گونه‌ای که حدود دو سوم متن کتاب، همان نوشته‌ها و سخنان ایشان است که به صورت مستند آورده شده است. اساساً هدف اصلی این نوشتار هم گردآوری موضوعی و دسته‌بندی سخنان استاد دربارهٔ محورهای عمده بحث است که

بعضاً با توضیح و تحلیل نیز همراه گشته است. به عبارت بهتر، ترجیح داده‌ایم که در درجهٔ اول خود ایشان مستقیماً سخن بگویند، ولی در این باره و نه به روش حداکثری بلکه به حد وسط و اعتدال در گزینش مطالب عمل کرده و هر جا نیاز به توضیحی بوده، افزوده‌ایم.

بخش سوم تماماً و بدون هیچ توضیحی از استاد است و فقط عناوین و تیتراها که برگرفته از مطالب ایشان هستند مطابق با اهداف این پژوهش بازسازی شده‌اند. تنها اندکی دقت در همین بخش می‌تواند گویای بسیاری از اندیشه‌ها و رهنمودهای مستند به روایات معتبر و سیرهٔ بزرگان دینی و بسیار تأمل برانگیز باشد و این یکی از ابتکارات استاد شهید است که در اغلب بحث‌های خود از این گونه مصادیق عینی و مستندات تاریخی در میان آورده‌اند.

ضمناً علاوه بر بخش سوم در لابلای بخش‌های دیگر از جمله بخش دوم (آسیب‌شناسی دینی) نیز روایات و مستندات دیگری از این قبیل آورده شده که در مجموع افزون بر ۳۰ مورد می‌شود و خود از مزایای این نوشتار است. گفتیم استاد کمتر از ۳ ماه از آغاز پیروزی انقلاب اسلامی را شاهد بوده و در زمان استقرار دولت‌ها و ارگان‌های پس از پیروزی حضور چندانی نداشته، لذا در برخی موارد به طور مفصل و مستقیم و صریح وارد بحث نشده‌اند، اما مبنای تئوریک خود و برخی از الگوها و مصادیق را چنان ارائه کرده‌اند که بسیار گویا و آموزنده است.

یکی از نکات مهم و قابل ذکر، حساسیت و تأکید استاد بر نقش مستقل عالمان دینی، مردم و نهادهای دینی به جای تأکید بر تصدی‌گری مستقیم دولتی آنان و نقش دولت در امور دینی است و این یکی از مهم‌ترین رویکردهای استاد است که به همین لحاظ در عنوان تحقیق نیز آورده شده است.

به امید تحقق آرمان‌های مقدس انقلاب اسلامی و گسترش و تعمیق روزافزون اسلام ناب محمدی.

حسین علیزاده

تهران، ۱۷ آذر ۱۳۸۲